Български език / Bulgarian Language 72 (2025), 3, 32–49
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.72.25.03.03

Към видовата деривация на някои български диалектни глаголи за кулинарни дейности

Кирил Кирилов
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българската академия на науките
kkm75@abv.bg

Статията е посветена на видовата деривация на диалектни глаголи, назоваващи топлинно приготвяне на храната. Нейната е цел е да представи моделите на перфективация и вторична имперфективация. Материалът е ексцерпиран от подготвящия се *Български диалектен кулинарен речник*. В теоретично отношение анализът е базиран както на традиционното схващане за вида и видообразуването, така и на някои по-нови тенденции в съвременната славистика. Дават се примерни обяснения защо и как префикси се граматикализират.

Ключови думи: кулинарна лексика; български диалекти; вид и видообразуване

On the Derivation of Bulgarian Dialect Verbs for Cooking

Kiril Kirilov
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Science
kkm75@abv.bg

The article is devoted to the derivation of dialectal verbs denoting the thermal preparation of food. Its aim is to present the relevant models of perfectivisation and secondary imperfectivisation. The analysis primarily employs a linguistic approach, with material drawn from the forthcoming *Bulgarian Dialectal Culinary Dictionary*. The theoretical framework is based on both the traditional understanding of aspect and aspect formation, as well as more recent developments in contemporary Slavic research. Examples illustrate why and how prefixes become grammaticalised.

Keywords: culinary lexis; Bulgarian dialects; aspect and aspect formation

---

© Кирил кирилов, 2025, 2025 / © Kiril Kirilov, 2025

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-Non-Commercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0). /

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

Настоящата статия е посветена на видовата деривация при глаголи, назоваващи действия, свързани с топлинно приготвяне на храната. Материалът е ексцерпиран от подготвящия се *Български диалектен кулинарен речник* (БДКР). Първоначалната идея за разработката беше да се представят видът и видообразуването на българските *кулинарни* глаголи, но след събирането и обработването на словоформите се оказа, че езиковият материал надхвърля няколко десетки страници, затова се ограничихме до най-общите глаголи, които назовават приготвянето на храна чрез топлинна обработка. Статията си поставя за цел да представи вида и видообразуването при разглежданата семантична група български диалектни глаголи. Българските кулинарни глаголи са включени в *Многоезичния кулинарен лексикон* (*Multilingual Culinary Lexicon*) (Koeva 2022: 21–36). В доклада си *Bulgarian culinary verbs: grammatical aspect and situation types* С. Коева разработва класификационна схема, която помага за категоризиране на глаголите в различни типове ситуации. Тази категоризация се основава на граматическата категория вид в българския език (Koeva 2025 in print). На българската диалектна кулинарна лексика са посветени монографията на М. Котева *Названия, свързани с храните и тяхното приготвяне в българските диалекти* (Котева/Koteva 2021) и колективният труд *Езикът на българската кухня (монография)* (Керемидчиева, Котева, Кочева/Keremidchieva, Koteva, Kocheva 2023).

Целта на статията се постига с изпълняването на няколко по-конкретни задачи – описването на процесите на префиксация и суфиксация; анализ на връзката между префиксите и суфиксите с глаголната категория начин на действие (НД), анализ на семантичната връзка между префикса и значението на изходния глагол. При представянето на видовата деривация на кулинарните глаголи приемаме традиционното схващане, че видовата двойка се състои от две глаголни форми, които съвпадат по значение, но притежават различни видови характеристики – едната е от несвършен вид, а другата е от свършен. В някои случаи все пак, макар че липсва пълно лексикално тъждество, оттенъкът, който носи представката, не нарушава лексикалната близост между несвършената и свършената форма и те също се приемат за двойка (за примери вж. по-долу) (Граматика/Gramatika 1983: 259). Чрез добавянето на префикс изходната глаголна форма освен че променя вида си, много често придобива някаква нова семантика. Групите от префигирани глаголи, обединени от обща семантика, свързана с определен префикс, изразяват категорията НД (Иванова/Ivanova 1974: 33–36). И все пак се срещат случаи, когато новата глаголна форма се отличава главно по вид от съответната непрефигирана имперфективна. Префигираните глаголни форми като *направя, прочета, разделя* са достатъчно близки по смисъл до *правя, чета, деля.* Префиксът не нарушава съществено лексикалната близост в значенията и можем да допуснем, че могат да образуват видова двойка (Граматика/Gramatika 1983: 258–259). В тези случаи префигираните глаголи изразяват общорезултативен НД, представките *на-, про-, раз-, от-* са се граматикали-

зирали, а глаголите *правя: направя, чета: прочета* образуват видови двойки. На базата на обобщаването на вторичната имперфективация К. Иванова дава критерий, според който един префикс се граматикализира. Това се случва, когато вторичният имперфектив притежава същата семантика, каквато има изходният (непрефигираният) глагол (Иванова/Ivanova 1974: 33). И все пак трябва да припомним, че в славянската аспектология няма единно мнение относно чисто видовите представки. Стига се дотам, че някои автори като Лора Янда отричат въобще съществуването на видови двойки, заменяйки ги с видови триади. Янда разграничава четири типа перфективни глаголи, като тези, при които представките имат само видово значение, нарича *естествени перфективи*. След обстоен анализ на руските глаголи авторката обобщава, че няма категоричен начин, по който да се определи кои перфективи са естествени и кои не (Янда/Ianda 2012: 3–47). Оттук може да допуснем, че няма категоричност и кога една представка е чисто видова и кога не. Като отговор на теорията на Л. Янда за замяната на видовите двойки с видови триади се появява статията на Анна Зализняк и Ирина Микаелян (Зализняк, Микаэлян/Zalizniak, Mikaelian 2012: 48–65). Авторките се придържат към традиционното схващане за съществуването на видови двойки, дефинирано от Юрий Маслов (Маслов/Maslov 1948/2004, Маслов/ Maslov 1981/2004), а именно, че видовата двойка представлява функционално отношение между глаголните форми, възникнало на базата на възможността едната да заменя другата в определени контексти, а именно в контекста на задължителна имперфективация (Зализняк, Микаэлян/Zalizniak, Mikaelian 2012: 49). Но представителите и на двете тенденции са съгласни, че видови префикси възникват на базата на сходство между семантиката на представката и изходния непрефигиран глагол. Това явление е известно в славистиката като ефект на Вей – Схоневелд. То се базира на наблюденията на френския славист Марк Вей върху префиксацията на чешки глаголи. Вей свързва проявата на *празни* (*vide*) представки при чешките префигирани глаголи със сходство в семантиката на префикса със семантиката на непрефигирания глагол (Vey 1952: 82–107). Тази идея е доразвита от холандския славист К. ван Схоневелд, според когото представката има само видово значение в случаите, когато резултатът от действието, изразено от глагола, е тъждествен с резултата на действието, което изразява представката (цит. по Krongauz 1998: 98). В действителност идеята на Марк Вей не е новост в нашето езикознание. Тя е известна като *субсумпция* и е базирана на свързването на две семантични цялости в рамките на една глаголна лексема (Иванова/Ivanova 1966: 37). В нашата работа приемаме, че диалектният префикс става видов, когато неговата семантика има нещо общо със семантиката на изходния диалектен глагол, тоест той не губи нищо в семантично отношение, а само изменя видовата характеристика, а също така в случаите, когато показва, че действието е доведено докрай. В нашите разсъждения имаме предвид, че свършеният вид е синтетичен и като такъв представя действието като определено цяло (Граматика/ Gramatika 1983: 258).

При анализа на процеса на вторична имперфективация се обръща внимание на разнообразието на видовете наставки и запазването на старите редувания.

Един от най-разпространените начини за приготвяне на храна е варенето. Напълно естествено е в диалектите глаголът *варя̀* да има общобългарско разпространение. От гледна точка на историческото глаголно словообразуване *варя̀* е наследник на каузатива варнтн, варѭ, варншн 'готвя, приготвям храна' (СтбР/StbR 1999: 140), който е производен от статалния вьрѣтн, вьрѭ, вьрншн 'бликам, извирам' (СтбР/StbR 1999: 311).

Глаголът ***варя̀***, включен в *Българския диалектен кулинарен речник*, е от несвършен вид и означава:

1. Държа нещо на огън да ври; варя: *Ше ти* ***вара̀*** *керосѝйка*. Хисаря. *Мл'а̀куту, кът гу* ***вар'ѐт****, и гу ту̀ргат х ма̀нж'ата.* Еркеч, Поморийско.

2. Приготвям храна чрез варене; готвя: *Ас ут т'а̀х си* ***вар'а̀вам****, ут чаладѝнкити*. Голяма Желязна, Троянско.[1]

Както в книжовния език, така и в диалектите *варя̀* може да има и други значения, но те не се разглеждат, тъй като изследването е фокусирано върху кулинарната лексика.

Макар и трудно някогашното каузативно значение се долавя, тъй като е ясно, че високата температура е причина, за да се осъществи процесът варене.

Варя̀ се радва на богата деривация. От него са образувани префигирани глаголи с повече от 10 префикса *въз-, из-, за-, на-, об-, от-, по-, под-, пре-, раз-, с-*. Производните изразяват различни начини на действие и абсолютно адекватно отразяват всички фази, положителни и отрицателни резултати от процеса *варене*. Има, разбира се, и такива, които представят действието *варене* като завършен факт, а представката се е граматикализирала. Това са така наречените общорезултативни глаголи.[2] Като общорезултативи сред производните на *варя̀* се определят *отваря̀* и *сваря̀.* Ето техните значения:

Отварѐвам несв., *отваря̀* св. означават 'сварявам': *Ше* ***отварѝм*** *мл'а̀ко и тога̀а ше го куа̀сим.* Бериево, Севлиевско.

От цитираните примери виждаме, че значението *отварѐвам*/ *отваря̀* съвпада само с първото значение на *сварѐвам* /*сваря̀*

Сварѐвам несв., *сваря̀* св. пък означават:

1. Приготвям храна чрез варене: ***Сва̀ри*** *му патѐро* (картофи), *та дано са св'о̀чи* (нахрани). Смолянско; ***свар'а̀вам*** Голица, Варненско; Добричко; Еленско; Кривня, Провадийско; Паскалево, Пловдивско; Поморие; ***сва̀ру-вам*** Самоков; Подлес, Силистренско.

2. Добивам; дестилирам алкохол: ***Сва̀рвам*** *ракѝйа.* Ихтиманско; Кюстендилско.

При повечето от производните представките пазят лексикалното си значение. Производните с префикс *из- изварѐвам/изваря̀* изразяват резулта-тивно-дефинитивен НД. При този НД действието се характеризира с насоченост към резултат, като се чувства акцент върху завършека на действието:

Изварѝвам несв., *изварѝ* св. имат следните значения:

1. Варя до пълно сваряване: *Мàз дòбро да ми* ***извàриш****, а не да га остàиш онàк, па да се поквàри* (развали). Тимошко; *За* ***изварѝм*** *патладжàн'*. Банат; ***Извърѝвъм*** *фъсѝл'у ут вичърд*. Зарово, Солунско.

2. Сварявам цялото количество до изчерпване на продукта: ***Извàрила*** *сам васѝл', съг нѐма вѝше квò да вàрим.* Тимошко.

Възвратните форми *изварѝва се* несв., *изварѝ се* св. в значение 'приготвя се чрез варене' се определят като общорезултативни: *От чепките на гроздето* ***се извар'àва*** *ракийа*. Тотлебен, Плевенско. Когато означават 'изпарява се (за течност)', вече са резултативно-дефинитивни, подобно на невъзвратните: ***Се извàри*** *вòдата от кòтлето.* Смърдеш, Костурско.

Възварѝвам несв., *възварѝ* св. означават 'слагам нещо даври до момент на кипене': ***Вòзвара*** *вòда, зѐма мàсло, сѝрене и го бъркам с чурѝл'ака*. Рибарица, Етрополско; ***възвар'àвам*** Мерикос, Гюмюрджинско; ***възвàр'ęм*** Асеновградско. В този случай префиксът изразява ефективен НД. Глаголите, характеризиращи се с този НД, представят преход на едно състояние към друго с акцент върху второто или най-общо някаква промяна.

Завàрвам несв., *заварѝ* св. притежават значение 'започвам да варя': *Откогà съм заварѝла тòа фасѝл' и не можѐ да се* ***свàри***. Доброславци, Софийско. В това значение изразяват начало на действието, а в 'оставям да загори' изразяват резултативно-комитативен НД: *Бàба го* ***завàри*** *млѐкото*. Костурско. Комитативните глаголи най-общо изразяват някакво сближаване между обектите.

Образуваните с префикс *об-* *обивàрувам* несв., *обивàря* св. имат семантика 'сварявам (ненапълно, недокрай)': ***Обивàр'ет*** *кукòшки*. Змеево, Старозагорско; ***обивàруем*** Бурел; Рабиша, Белоградчишко; Самоковско; Софийско. Това значение е свързано с атенуативен НД. Този НД изразява действие, което е извършено в слаба степен.

Възвратните *отварѝва се* несв., *отварѝ се* св. 3. л. ед. са общорезултативни, но само когато означават просто 'сварява се': *Кѝт са удвàри мътеницата и стàни òдвара.* Радилово, Пещерско, както невъзвратните форми, цитирани по-горе. В значение 'пресича се при варене (за мляко, суроватка)' те вече са абкурсивни глаголи, най-вероятно заради факта, че при варене млякото може да се промени, така че гъстата субстанция да се отдели от течната: *одвàр'уа са* Сърница, Хасковско. Абкурсивните глаголи назовават действие, при което обектът бива откъснат, отделен от нещо.

Навàрва несв. 3 л. ед. в значение 'увеличава обема си, набъбва при варене (за вариво)' изразява ефективен НД: *Фàсул'о и òризо* ***навàрве***. Костурско.

При *наварѝвам* несв., *наварѝ* св. в значение 'сварявам докрай' представката функционира като видова и глаголите могат да се приемат за общорезултативни: ***Наварѝ*** *л'ѐшта, найѐдêса*. Асеновградско*; Детѐто вардѝло, па той укрàл еднò йàгне, та го заклàли и го* ***наварѝли****.* Банско; ***навàруем*** Боро-

во, Царибродско; Врабча, Пиротско. Семантиката ‘увеличава обема си, набъбва при варене (за вариво)’ може да бъде основание горните глаголи да бъдат отнесени към ефективните: *Пъпудътъ* (вид боб*) н’и* ***нъвàр’ъ***. Зарово, Солунско.

Преварѝвам несв., *преварѝ* св. в значение ‘варя повече от необходимото’ изразяват майоративен НД: *И ми млекòто* ***превàр’а****, на сùрене го потсùрва* (нар. песен). Копривщица; ***превар’àвам*** Кърналово, Петричко; ***превàрвам*** Доброславци, Софийско. Същият НД носи и възвратната форма *преварѝ се* св., 3. л. ед., страд.: ***Се превàри*** *дòризо, макàло стàна.* Костурско. При майоративните глаголи действието се извършва със силен интензитет и преминава някаква мяра. *Преварѝвам* несв., *преварѝ* св. могат да бъдат и общорезултативни в значение ‘варя ракия’: *Кùпа си там оддòлу да реч’èм едùн тон грòзде, слагам го да ферментùра и кат ферментùра, прàйме рач’ùйата,* ***превар’àваме*** *йа.* Горно Драглище, Разложко.

Подварѝвам несв., *подварѝ* св. изразява общорезултативен НД в значение ‘сварявам’: *Ше* ***подвар’à*** *мл’àкото*. Кривня, Провадийско; *Ште издуùм праснàк’а, ше го* ***подварùм***. Момино, Варненско; ***Пудвърùъм*** *мл’àкуту.* Зарово, Солунско. Второто значение ‘варя за кратко’ приобщава цитираните по-горе глаголни форми към атенуативния НД – ***Пудвърùх*** *пипèркъ и пътлъдж’ѐнъ.* Зарово, Солунско.

Провàрява се несв., *проварѝ се* св. 3 л. ед. ‘пресича се при варене (за прясно мляко)’ изразява ефективен НД – ***Провàри се*** *млекòто, да си напрàвиме ùрда.* Самоковско.

Производните от *варя*, които съдържат представка *раз-*, изразяват аугментативен НД. Аугментативните глаголи представят действие, извършено със силен интензитет. *Разварѝва се* несв., *разварѝ се* св. 3 л. ед. означават ‘от много варене става мек или се пръска’: *Мѐсо од овцù трѐбе да* ***се*** *дòбро* ***развàри****, да се раштумù, да пòчне да отпàда от кòсч’е.* Лужнишко; ***развàрва се*** Доброславци, Софийско.

От глагола *варя* са образувани производни форми, съдържащи две представки:

Посварѝвам несв., *посварѝ* св. означават ‘сварявам’ и изразяват общорезултативен НД: ***Пусварùм*** *прукùшътъ остàйми йà да истùни и йà прицидùм пак пр’ес т’ензùхена цидùлка*. Змеево, Старозагорско. Същият НД се изразява и от възвратните **посварѝва се** несв., **посварѝ се** св. 3 л. ед., страд.: *Нѐка* ***се посвàри*** *ùбаво месòто*. Доброславци, Софийско.

Възвратните *поувàрува се* несв., *поувàри се* св. 3 л. ед., които притежават значение ‘сварява се до известна степен’ изразяват атенуативен НД: ***поувàрува се*** Логодаж, Благоевградско.

Глаголът *варя* има и видов корелат, образуван с наставка *-н-*, *вàрна*, който е развил и съответния вторичен имперфектив:

Глаголът *вàрна* в диалектите означава ‘сваря’, което ни дава основание да го смятаме за видов корелат на *варя̀*, а не за едноактен глагол: *Штà* ***вàрна*** *бо̀бец.* Ботевградско. Той си е развил корелат от вторичен несвършен вид *вàрвам* ‘варя, сварявам’: ***Вàрва*** *жѝто ф еннò мѐнче.* Копривщица.

От цитираните примери се вижда, че всички перфективи, производни от *варя̀*, са развили свои видови корелати от вторичен несвършен вид. Най-често това става с наставката *-ява-*: *възварѝвам, отварѝва се, изварѝвам, подварѝвам наварѝвам, посварѝвам, преварѝвам, провàрява се разварѝва се; -ва- навàрва, разварва се* и *-ува- навàруем, обивàруем, одвàр’уа са.*

Глаголът **ври** несв. е наследник на стар глагол на състоянието **вьрѣти, вьрѭ, вьрѫши** ‘бликам, извирам’ (СтбР/StbR 1999: 311). В БДКР той се употребява в 3 л. ед. и има следните две значения:

1. Ври, кипи, вари се (за течност, храна): *У тѐнджерата* ***врѐше***. Кривня, Провадийско; *Гнѝло кòте в гърнѐ* ***врѐше*** (гатанка). Караманово, Свищовско; *Фàнът ли да излѝзат бърбòнкити* (мехури)*, знàчи тò си* ***врѝ***. Шипково, Троянско.

2. Ферментира (за вино): *Вѝното* ***врѝ***. Баня, Панагюрско. ***Врѝ*** *вѝнту*. Еркеч, Поморийско.

От производните на *ври* като изцяло общорезултативни можем да определим *увѝра* несв., *уврѝ* св.:

Третоличните *увѝра* несв., *уврѝ* св. означават ‘сварява се (за ядене)’: *Кòпанете от шàреното петл’ò* ***уврѐа*** *внòгу бръ̀шку.* Каменица, Велинград; *Тѝкви пун’àвгъ слàгами и в маджѝнъ; натопѝм ги във вàр, стойàт половѝн чàс и кат зѐме да* ***увѝръ*** *маджѝнъ, слàгът се дъ уврѝт.* Бериево, Севлиевско.

Възвѝрам несв., *възвря̀* св. в значение ‘слагам нещо да ври до момента на кипене’ изразяват общорезултативен НД: *възвѝрам* Баня, Панагюрско. В значение ‘започва да ври, обикн. в 3 л.’ изразяват начало на действието: *Адѝн с чàй бардàк* (чаша) *штê кладѐш, двѐ-три листà, да* ***вазврѝ***. Димотишко. Значението ‘кипва, увеличава обема си, излиза от съда (за сода, мая). обикн. в 3 л.’ пък е свързано с резултативно-екскурсивния НД: *Ф анвà мл’ѐку тѝрам аднô мѝтка* (малка) *лъжѝца сòда да* ***вазврѝ***. Момчиловци, Смолянско. Екскурсивните глаголи назовават действие, насочено навън.

Първото значение на *завѝрам* несв., *заврà* св. ‘правя нещо да ври’ – ***Зàври*** *мàlку уòда, клàй у н’ѐйъ*. Плевня, Драмско – ги приобщава към ефективно-комуникативните глаголи. Глаголът *варя* е наследник на стария причинителен (каузативен) глагол **варити, варѭ, варши**. Старата словообразувателна връзка между статалния **вьрѣти** и каузативния **варити** е избледняла и в съвременната епоха причинителността се изразява с префикс. В значение ‘започва да ври’ *завѝрам* несв., *заврà* св. изразяват начало на действието: *Кът* ***зъйрѝ*** *чурбътъ, ш йъ утнѐмиш уд òгън’ъ.* Еленско; *Го* ***зàвре*** *млѐкото.* Костурско. А в значение ‘ферментира’ са ефективни глаголи: *Скòру жъ*

върѝм ръкѐе – джѝбрити вѐки ***зъвѝрът*** *и штдм прикипъ̀т и жъ ту̀рним къзàн'ът*. Войнягово, Карловско.

Извѝра несв., *изврѝ* св. 3 л. ед. изразяват резултативно-дефинитивен НД в значение 'ври до края': ***изврѝ*** Тръстеник, Плевенско и резултативно-екскурсивен в значение 'изкипява (за течност)': *Млекòто* ***изврѐ*** *от тѐнджерата*. Доброславци, Софийско.

Виждаме, че отново префигираните производни са развили свои вторични имперфективи. Всичките образуват своите видови съответствия с помощта на наставката *-а-*: *възвѝрам, завѝрам, извѝра, превѝра, увѝра.*

Глаголът *кипѝ* е наследник на старобългарския глагол на състоянието **кыпѣти, кыплѭ, кыпиши** несв., който означава 'кипя, бликам, клокоча' // прен. 'блестя, гордея се с нещо, преизпълнен съм с нещо, имам нещо в изобилие'.

В БДКР ***кипѝ*** несв. 3 л. ед. има следните значения:

1. Ври силно и се надига (за течност). Ихтиманско: *Сирòпо* ***кипѝ***. Доброславци, Софийско.

2. Ферментира: *Слѝвик'ъ вѐки* ***кипѐт***. Еленско. *Прѝтѝната* ***кипѝ***. Доброславци, Софийско.

С *кипѝ* се свързват *изкипя̀вам* несв. и *изкипя̀* св., които изразяват резултативно-екскурсивен НД и в двете си значения:

1. Оставям да прелее, да се излее от съда вряща течност, врящо ястие и под. *Заприка̀зах са с онàа и* ***искѝпих*** *млѐкото*. Смолско, Пирдопско; ***искѝпувам*** Смолско, Пирдопско; ***иск'ипу̀въм*** Ново село, Видинско.

2. В 3 л. ед. при завиране прелива, излива се от съда (за течност, ястие и под.). *Млѐкото сѐ бе* ***искипѐло****, кът влѐзох*. Тръстеник, Плевенско; *Млекòто че ми* ***искипѝ***. Доброславци, Софийско; *Не оту̀риш ли га наврѐме од дгън'а –* ***иск'ѝпува***. Рабиша, Белоградчишко.

Срещат се още *прекипя̀ва* несв., *прекипѝ* св. 3 л. ед., чието значение няма нищо общо с топлинната обработка, но показва че ферментацията и кипенето в традиционната култура се свързват въз основа на общи белези, които характеризират двата процеса. Глаголите с представка *пре-* в случая означават 'ферментира (за вино и др.)': *Обѐрат се черѐшите, слàгат се в съдà, трѐба да* ***прекипѝ****, ако ѝмаш възмджност, като* ***прекипѝ*** *го печѐш.* Шишковци, Кюстендилско; *Ту̀рамо слѝвете у кàцу, бъркамо с нѐкое дрàл'е и онò вàне к'ѝпи и кà* ***прек'ипѝ****, кàрамо на казàн, та печѐмо.* Годеч.

Префигираните производни от *кипѝ* образуват вторичен несвършен вид с наставките *-ва-* или *-ува-*.

Глаголът *кипѝ* също е развил видов корелат с наставка *-н-* *кѝпна* като *варя̀:* От *кѝпна* е образувани вторични имперфективи *кѝпва* и *кипну̀ва.* Ето техните значения:

1. Оставям ястие да достигне до състояние на кипене: *Че га* ***кѝпнеш*** *до кл'у̀ч*. Годеч.

2. 3 л. ед. ври: ***Кѝпне*** *ли млекòто, свàли го от кофтòро*. Искрец, Свогенско; *Водàта фанà да* ***кипну̀ва*** *вѐче.* Доброславци, Софийско.

3. 3 л. ед. Ферментира: *Мела̀чката ги разкъсва са̀мо и слѝвите си пу̀штат со̀к, а след това̀ ча̀каме да* ***кѝпнат****, като прикипѝ мо̀же да йа варѝм*. Ново село, Троянско*;* ***кѝпва*** Искрец, Свогенско; ***кѝпнува*** Искрец, Свогенско; Лясково, Асеновградско.

В случая суфиксът *-н-* не е носител на едноактно значение, а средство за образуване на видов корелат, както при *ва̀рна*. *Кѝпна* от своя страна развива свои производни от вторичен несвършен вид чрез наставките *-ва-* и *-ува-* (*кѝпва* и *кѝпнува),* за разлика от *ва̀рна,* който има засвидетелствана форма от вторичен несвършен вид само с наставка *-ва-* (*ва̀рна : ва̀рвам*).

Глаголът ***па̀ря*** несв. им следните значения:

1. Заливам с гореща вода или с марината: *То̀а пипѐр трѐбе да го* ***па̀рим***. Доброславци, Софийско; ***Па̀р'ъ*** *купрѝвъ зъ чурбъ.* Лиляк, Търговищко; ***Па̀р'ъ*** *гро̀зди.* Зарово, Солунско.

2. Варя: ***па̀ря*** Старозагорско; Суворово, Бесарабия.

3. Поставям твърд хляб на пара, за да омекне: ***Па̀р'ъ*** *л'а̀бъ дъ умѐкни*. Лиляк, Търговищко. Глаголът е производен от съществителното *пара*.

От *па̀ря* са образувани няколко префигирани производни. Изцяло общорезултативи са:

Опа̀рвам несв., *опа̀ря* св. означават 'попарвам нещо с вряла вода': *Отделът шкемба̀та,* ***опа̀рът*** *го, истъргват го и си о̀става чѝста ко̀жа.* Марковча, Шуменско; *Пѝлето го зако̀л'а, във вр'а̀ла вуда̀ го* ***упа̀рвам*** *и му оскѝбвам пера̀та.* Момино, Варненско.

Попа̀рвам несв., *попа̀ря* св. означават 'заливам с вряла вода': *На̀пролет ка̀ понѝкне копрѝвата, бѐрем, па йу* ***попа̀рим****, напра̀им ѝбава чорбѝца*. Граовско; ***попа̀рвам*** Владимирово, Монтанско; Тръстеник, Плевенско.

Глаголите *изпа̀рва се* несв., *изпарѝ се* св. 3 л. ед. са със значение 'изпарява се': ***Испарѝ се*** *вода̀та и остана̀ садѐ солта̀ на дно̀то*. Доброславци, Софийско. Те изразяват резултативно-екскурсивен НД.

Производните с префикс *на-* и *раз-* изразяват ефективен НД:

Напа̀рвам несв., *напа̀ря* св. означават 'слагам на пара, за да омекне (за хляб)': Самоковско; ***напа̀рувам*** Самоковско; ***напа̀руйем*** Трънско.

Разпа̀рвам несв., *разпа̀ря* св. означават 'омекотявам твърд хляб над пара': ***Распарѝх*** *филѝи, па ми заблагна̀.*

Префигираните производните от *па̀ря* образуват вторичен несвършен вид с наставките *-ва-* (*изпа̀рва се, напа̀рвам, опа̀рвам, попа̀рвам, разпа̀рвам*) и *-ува-* (*напа̀рувам*)

Глаголът ***пека̀*** несв. означава 'готвя, приготвям някаква храна във фурна, на плоча, жар и под.': ***Пѐка*** *куба̀ци* (царевичен кочан). Зарово, Солунско; *Йа̀ си ги* ***пека̀*** *ф ку̀фнето* (печката)*, бо̀рже ста̀ват.* Костандово, Велинградско; ***Пѐкла*** *съм хлѐп ф по̀дница*. Рибарица, Етрополско. Както при *варя̀,* така и при *пека̀* сме се ограничили само до кулинарните значения. По тази причина възвратните форми са само за 3. л.

Глаголът *пекà* също има богата деривация. От него са образувани префигираните производни *изпекà, напекà, опекà, попекà, препекà.* От тях като изцяло общорезултативни определяме *изпекà, опекà.* При възвратните *изпѝча се/изпечѐ се* и *опѝча се/опечѐ се* се развиват и метафорични значения, които приобщават глаголите към ефективния НД, *напекà* може да го определим като аугментативен (вж. по-долу).

Изпѝчам несв., *изпекà* св. означават:

1. Държа нещо на огън, докато се сготви; опичам: *Мѐсо га* ***испѐко*** *нъ ỳгл'овъ* (въглени). Ново село, Видинско; ***Испѐкухти*** *ли курабѐтата*? Еленско; *Пипѐркът'ъ хъ* ***испѐкуъм*** *ут вичърò.* Зарово, Солунско.

2. Дестилирам (за ракия): *Онѝ че* ***испечàт*** *рекѝа.* Доброславци, Софийско; ***Испечѐмо*** *реч'ѝйу, воденѝца мòже да мѐл'е на н'ỳ, а ỳвек ни недостѝза до нòво печѐн'е*. Лужнишко.

Изпѝча се несв., *изпечѐ се* св. 3 л. ед. имат следните значения:

1. Стои на огъня, докато стана добър за ядене: *Лѐбо* ***се*** *е* ***испѐкал*** *ỳбаво.* Доброславци, Софийско.

2. Дестилира се (за ракия): *Като* ***се изпечѐ*** *ракѝата, кòмината се исфърла*. Бобошево, Дупнишко.

3. Предпазва се от пресичане (за яйце): *Йайцата* (при застройване на супа), *за да* ***са изпекàт*** *– слага се лимонтузу*; *за да не са прабѝйат, да не стане на тòпки*. Ченге, Провадийско. Последното значение най-вероятно е метафорично.

Напѝчам несв., *напекà* св. означават и изразяват аугментативен НД:

1. Приготвям храна чрез топлинна обработка в печка, пещ, фурна, жарава и др.: ***Напѐкохме*** *коджà колачѐта*. Доброславци, Софийско; ***Напѐкъла*** *крòфлы*. Банат.

2. Сварявам ракия: ***Напѐкал*** *сам трѝста чилà речѝйу*. Тимошко; ***Напѐкоа*** *коджà рекѝйа тàа гòдин*. Доброславци, Софийско.

Опѝчам несв., *опекà* св. са със значение 'приготвям ястие чрез печене': *Н'àмахме мàнджe, пък ѝмаше сух л'ап, че* ***опѐкох*** *джиджѝ-папà, че йàдохме.* Шуменско; *Штѐх да* ***òпеча*** *лѐба*. Ихтиманско.

Възвратните *опѝча се* несв., *опечѐ се* св. 3. л. ед. изразяват общорезултативен НД, което личи от значение 'става готов чрез печене (за храна)': *Погàчата* ***се*** *е* ***опѐкла****, ама нѐка поседѝ оште мàлко у фỳрн'ата да се истиштѝ.* Доброславци, Софийско. Глаголите могат се характеризират още с ефективен НД на базата на метафоричното значение 'втвърдява се, консервира се чрез осоляване (за сирене)' *Сѝренето се посѝпва с ѐдра мòрска сòл, от койàто* ***се опѝча*** *и се получàва б'àло йайлѝйа сѝрене*. ЕБ, II, 47.

Глаголите *запѝчам* несв., *запекà* св. могат да изразяват общорезултативен НД, когато са в значение 'приготвям ястие във фурна или върху жар, скара; изпичам': *И вàриме макарòнте и сѐтне* ***запѐкваме****.* Костурско. *Пил'т'ѐту гу* ***зъпѐкуъм*** *у хỳрнътъ*. Зарово, Солунско.

Възвратните *запѝча се* несв., *печѐ* св. изразяват:

– начало на действието, когато означават ‘започвам да пека’: *Запечѐ се* св. 3 л. ед. ‘започва да се пече’: *Пълѝ пиштà дъ* ***съ зъпѝчът*** *пулѐкъ слѝвик’а*. Еленско. *Мисòту вѐчи* ***съ зъпѐчи****, нъмълѝ òгън’ъ*. Еленско.

– майоративен НД, когато са в значение ‘изпича се повече отколкото е нужно’: ***Се запѐче*** *йадѐнйето, изгòре*. Костурско.

– ефективен НД, когато означават ‘изпича се, за да хване коричка’: *Като* ***се запечѐ****, нòго лѐсно се раздвойàва*. Ихтиманско; *Чирвѐните думàти съ слагат ф стъкленки* (буркани) *във фỳрната, да* ***съ запичѐ*** *сокът*. Банат.

Глаголите *препѝчам* несв., *препекà* св. се характеризират с общорезултативен НД в значение

– ‘изпичам’: ***препѝчам*** Доброславци, Софийско; *Привит си кравай направи и си кукошкъ* ***припече*** (нар. песен). Щръклево, Русенско;

– ‘пека кафе’: ***препѝчам*** Камилски дол, Ивайловградско; ***препѝцам*** Сърница, Хасковско.

В значение ‘пека повече, отколкото е необходимо’ *препѝчам* /*препекà* изразяват майоративен НД: *Го* ***препекòоме*** *лѐбо, мнòго корѝчка фàти.* Костурско; *Л’àбъ гу* ***припѐкух*** *и фàти дибѐлъ курѐ.* Зарово, Солунско. А в значение ‘варя повторно (за ракия)’: *Баштà* ***препѝца*** *речѝйу*. Лужнишко – пък изразяват рекурсивен НД. Този НД назовава повторно извършващо се действие.

Възвратната форма *попечѐ се* св. 3. л. ед., страд., която означава ‘пече се за кратко време на слаб огън’, изразява действие, извършено в слаба степен: *Нѐк* ***се*** *месòто йòш мàло* ***попечѐ****, ал олабѐте òган’, да се не препечѐ.* Лужнишко.

Най-много запазените исторически редувания се наблюдават при вторични имперфективи, образувани от префигираните производни на *пѐка*. Изходната форма (*пѐка*) и префигираните производни (*изпѐка*) са с основна степен, а вторичните имперфективи са с удължена нулева (*запѝчам*). Най-многобройни са вторичните имперфективи с наставка *-а-* и с обобщено *ч* (*запѝчам изпѝчам, напѝчам, опѝчам, препѝчам*), които са характерни и за книжовния език. Употребяват се също вторични имперфективи със запазено старо *ц* от трета палатализация (*препѝцам*), които са изцяло диалектни, но водят директно към старите verba iterativa **нспнцатн** (Граматика/Gramatika 1993: 263; Мирчев/Mirchev 1934: 197–222). Употребяват се и по-новите итеративи с наставки *-ва-* (*запѐквам*) и *-ува-* (*запѐкувам, испѐкуъм*). При един перфектив *попѐче се* няма засвидетелствана форма за вторичен несвършен вид.

Глаголът ***пържа*** несв. има следните значения:

1. Приготвям храна чрез пържене: *Р’ѐзани кулàци се тòчат с точѝлка, йегà гу натòчиш, рѐжеш с нòш ромбоѝди и ги* ***пȍржиш***. Момчиловци, Смолянско; ***Прàжа*** *си ицà.* Еркеч, Поморийско.

2. Пека, препичам: ***Па̀ржам*** *кахв'а̀.* Съчанли, Гюмюрджинско; *Бѐа* ***пръ̀жиле*** *дома̀шните кафѐ.* Самоковско.

От *пъ̀ржа* са образувани перфективни производни с представките *за-, из-, на-, о-,по-, под-, раз-, с-.*

От производните изцяло като общорезултативни може да определим:

Опъ̀ржва се несв., *опъ̀ржи се* св. имат значение 'приготвя се чрез пържене': *Лу̀к и о̀рехи се омѐсват и* ***се опра̀жват*** *със сто̀ гра̀мъ о̀лиу.* Правда, Великотърновско.

Попъ̀ржвам несв., *попъ̀ржа* св. са тълкувани: 'приготвям храна чрез пържене' *Дънъ̀с са за ручѐк* ***попъ̀ржи*** *едно̀ йайцѐ.* Тимошко; ***Попръ̀жи*** *прѐсну у̀рду с йа̀йца.* Трънско.

Разпъ̀ржвам несв., *распъ̀ржа* имат значение 'пека на жар': *Йеднъ̀ш лѐбо се оплака̀л на Бо̀га: „Не ме йе йа̀т, кога ме йеднъ̀ш печа̀, нѐло ме йе йа̀т, кога̀ ме йо̀ште йеднъ̀ш препѝчайа", о̀ти го* ***распръ̀жуйа*** *на жарта*. Гурмазово, Софийско.

Спъ̀ржвам несв., *спъ̀ржа* св. означават 'приготвям храна чрез пържене': ***Спъ̀ржили*** *сме ч'уч'улѝшки.* Орехово, Асеновградско; ***Спъ̀рж'увът*** *си, тъ йедъ̀т и глиндѝсувът.* Фращене, Сярско; ***спо̏ржувам*** Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско.

Запъ̀ржвам несв., *запъ̀ржа* св. в значение 'пържа' са също общорезултативни: *Тѝйа за* ***запра̀жат*** *съ̀ть* (всичката) *ры̀ба.* Банат; *Мѐсото го* ***запъ̀ржваме*** *и сѐтне го ва̀риме.* Костурско.

Глаголите *запъ̀ржвам*/*запъ̀ржа* могат да изразяват ефективен НД в значение 'препичам': ***За̀пържи*** *лѐп дъ йа̀дъ, за̀ш мъ бо̀ли сто̀мако*. Черешница, Костурско; Барутин, Доспатско и в значение 'правя запръжка на ястие': *Ба̀ба за* ***запра̀жы*** *бо̀ба*. Банат; *у̀баво га* ***запржѝ****, накра̀й с ма̀лко а̀лев пипѐр.* Лужнишко.

Изпъ̀ржвам несв., *изпъ̀ржа* св. изразяват общорезултативен НД в значение 'приготвям ястие чрез пържене': *Пѝлето ште го* ***изпра̀жа*** *ху̀баво с ма̀с*. Момино, Варненско; *Данъ̀с че* ***испъ̀жимо*** *нешто̀ на бр̥зѝну за йедѐн'е.* Лужнишко. *Къвърма̀тъ* ***съ испъ̀ржва****.* Доситеево, Хасковско; ***испъ̀ржуем*** Бурел. Глаголите *изпъ̀ржвам*/*изпъ̀ржа* могат да притежават и ефективен НД заради значението 'пека, препичам': ***испа̀ржа*** Старцево, Златоградско; Църнча, Гоцеделчевско; Ягодина, Девинско; ***испа̀ржам*** Смолянско; ***испръ̀жиле*** Самоковско; ***испъ̀ржам*** Бръщен, Гоцеделчевско.

Напъ̀ржвам несв., *напъ̀ржа* св. означават 'приготвям храна чрез пържене' и изразява аугментативен НД: ***напъ̀жим*** Доброславци, Софийско; ***напъ̀рж'уват*** Мертатево, Сярско.

Опъ̀ржвам несв., *опъ̀ржа* св. са общорезултативни в значение:

– 'приготвям ястие чрез пържене': ***О̀пр̥йжи*** *ми две-трѝ йа̀йца.* Доброславци, Софийско; *Мѝсл'а за об'ъ̀д да* ***опръ̀жа*** *ка̀ша*. Копривщица; *Зъ ви-*

чѐръ ***опържуъм*** *пипѐркъ с ỳрдъ.* Зарово, Солунско; *Лỳк и òрехи се омѐсват и* ***се опрàжват*** *със стò грàмъ òлиу.* Правда, Великотърновско.

– ‘пека (за хляб, кафе и др.)’: *Омѐсва една пѝта и жа йа опечѐм в мàсло, жа йа* ***опържим****.* Тотлебен, Плевенско.

Опържвам несв., *опържа* св. са ефективни в значение:

– ‘запържвам’: *Сѐдайте да едѐмо, бòба съм* ***опържила****.* Рабиша, Белоградчишко;

– ‘препичам’: *Катò ми стàне лѐбо корàф,* ***опържувам*** *си го на пѐчката и си го йадѐм.* Самоковско.

Атенуативен НД пък изразява полипрефигираният *поопържа* св. със семантиката си ‘пържа в слаба степен’: *Че* ***поупръжимо*** *зàеко с тъйнецонỳйнец.* Бабица, Брезнишко. Същият НД се изразява от възвратната форма *поопържи се* св. 3. л. ед., страд: *Нарѐжеш лỳк и като* ***се поопържи****, тỳраш зел’ѐто.* Босилеград.

Подпържвам несв., *подпържа* св. изразяват ефективен НД в значение ‘запържвам ястие’: ***Потпо̏рджиле*** *фасỳл’ът.* Костандово, Велинградско; *Сѐ* ***че пòтпръжа*** *бòбо с мàлко брàшно и цръвен пипѐр.* Горно Драглище, Разложко; *Йàс вѐке нѝшто ни* ***потпръжувам****.* Хърсово, Мелнишко. В значението ‘пържа’ може да ги отнесем общорезултативните глаголи: *Зàмеси ѝ калачѐнце,* ***подпръжи*** *ѝ кокòшчице, прѝнеси ѝ кàрта вѝно* (нар. песен). Лешко, Благоевградско.

Общорезултативни са още *препържвам* несв., *препържа* св., но само в значение ‘изпържвам’: ***Препр̥жѝх*** *мàлко лỳк.* Доброславци, Софийско; ***Препърджим*** *ги и настърджеш домата и ги пулѐиш.* Златоградско. В значение ‘пържа още веднъж’ горните форми са рекурсивни: *Свàрим у вàсул’ у голѐмо гр̥не, па га едѝн дѝн кỳсамо, па га йỳтре* ***препр̥жуем****.* Тимошко, а в значение ‘пържа повече, отколкото е необходимо’ майоративни: *Кат пр̥жиш мѐсо, трѐбе ỳбава да га испр̥жиш, ал да га не* ***препр̥жиш****.* Лужнишко.

От изброените примери се вижда, че повечето от префигираните производни на *пържа* са развили вторични имперфективи, като получените форми се отличават с разнообразие на наставките: *опържвам, опържувам; испържам, испържвам, изпържувам* и т.н.

След направения анализ на видовата деривация на глаголи със значение ‘топлинна обработка на храната’ можем да обобщим следното:

1. Непрефигираните *кулинарни* глаголи образуват перфективни производни както с наставката *-н-*, така и с богатия инвентар от префикси, с които разполага българският език. Най-многобройни са производните на *варя̀* – 13 на брой. Следват *пържа* с 11, *пекà* с 9, *ври* и *пàря* с по 6 и *кипѝ* с 2 производни.

2. Перфективни производни с наставка *-н-* имат *варя̀, кипѝ* и те са общорезултативи, а не едноактни, както повечето производни, образувани с наставка *-н-* като *пийна, хапна, пипна*.

3. Представките също служат за образуване на корелати във видова двойка. Понякога префигираният глагол е общорезултатив във всички свои значения: *изпекà, опàря, опекà, опъ̀ржа, отварѝ, попàря, посварѝ, попъ̀ржа, разпъ̀ржа, спъ̀ржа.* В други случаи като при *възврù, извари се, наварѝ, подварѝ, запекà, подпъ̀ржа, препъ̀ржа* представките са се граматикализирали само в някои от значенията, а в останалите изразяват някакъв друг НД. Не е лесно категорично да се обясни кога и защо един префикс се граматикализира. При семантичния анализ трябва да знаем, че определен семантичен развой е възможен, но не е задължителен (Фучеджиева/Fuchedzhieva 2022: 405). Понякога е лесно да открием някаква семантична близост между представките и анализираните *кулинарни* глаголи, тоест да приложим ефекта Вей – Схоневелд. Приготвянето на храна чрез топлинна обработка предполага някаква цялостна, всеобхватна обработка на суровината и поради тая причина общорезултативни глаголи могат да се образуват с помощта на префикси, които назовават всеобхватност в пряк или по-образен смисъл. Такава е представката *о-*, която заедно с предлога *о, об* носи значението ‘около’ (Фасмер/Vasmer 1987 III: 95–96). Затова *опека* и *опъ̀ржа* могат да се приемат за общорезултативи или видови корелати на *пѐка* и *пъ̀ржа.* Не така стои въпросът с *обивàрувам несв., обивàря* св. ‘сварявам (ненапълно, недокрай)’, където става въпрос най-вероятно за предварително леко сваряване. И *обивàрувам несв., обивàря* изразяват атенуативен НД. Префиксът *раз-*, който основно се свързва с дистрибутивни глаголи, в редки случаи може да се свърже с тотална всеобхватност и да се прояви като синоним на *о-*, какъвто е случаят с *разпъ̀ржа*.

Любопитен е случаят с граматикализацията на представката *под-*, която се свързва основно със субкурсивни глаголи. За да бъде носител на общорезултативно значение, между *под-* и изходните глаголи *варя̀* и *пъ̀ржа* би трябвало да има семантична пресечна точка. Такава може да видим във факта, че при варенето и пърженето източникът на топлината е под съда, в който се приготвя ястието.

Останалите префикси, които се граматикализират, са *из-, за-, на- от-, по, пре-*. По принцип в диалектите, в останалите славянски езици и в старобългарски представката *по-* най-често се граматикализира (Първанов/Parvanov 2008: 464; Лилов/Lilov 1964: 70). Предлозите и префиксите по произход са стари наречия. Едно от значенията на предлога *по* е последователност във време и пространство (Граматика/Gramatika 1993: 352–353). Формиралото се в праславянската епоха съчетание от глагол и префикс (старо наречие) **ро-* подсказва, че действието е останало ‘назад’ и е приключило, без да се добавят каквито и да е други параметри и особености при протичането му. Представката **ꙁа-**/*за-*, родееща се с предлога **ꙁа/ꙁадъ** (Граматика/Gramatika 1993: 351), се явява синоним на **по-**/*по-*. Подобен развой може да има и аблативното значение, което се изразява с префиксите и предлозите **отъ-**/*от-*

и **съ-**/*с-*. Производните с тяхна помощ (*отваря̀, сваря̀*) представят завършено действие, при което обектът вече се е откъснал, отделил от процеса на варенето. Макар и рядко префиксите *из-* и *пре-*, които се свързват с екскурсивни и перкурсивни глаголи, също могат да служат за образуване на общорезултативи. В семантиката ‘изпека’ на *изпѐка* и ‘изпържа’ на *препържа* няма нищо екскурсивно и перкурсивно. Префиксите сякаш ни казват, че обектът просто е излязъл или е преминал през процеса на обработка, изразяваща се в печене и пържене, и сега ние виждаме крайния резултат. Речниковите статии от БДКР с приведения илюстративен материал дават възможност да се потвърди заявеният формален критерий за граматикализацията на представките. За да бъде един префикс само инструмент за свършен вид, неговият вторичен имперфектив трябва да може да замени непрефигирания глагол (Иванова/Ivanova 1966: 33). Ако сравним употребите на *испѝцъм* и *пекà* например в следните две изречения: *Тàм ги* ***испѝцъѝми*** *бъклъвѝт’ę.* Плевня, Драмско // *На тѝкла* ***пекàт*** *кулàци*. Златоград, ще видим, че изходният *пека* е абсолютно взаимнозаменяем с вторичния имперфектив *испѝцъм* от *изпекà.* По същия начин *пудвàр’ęм* може да замени *варя̀*, като смисълът на изречението остава непроменен: ***Пудвàр’ęм*** *саламу̀рата на л’ек дгъ̀н.* Кривня, Провадийско // *И гу* ***варъ̀*** *на вдна бàн’а*. Хисаря, което ни убеждава, че *подваря̀* може да бъде видов корелат на *варя̀.* Вторичният имперфектив ***опъ̀ржуъм*** пък може да бъде заменен от ***пъ̀ржауъм,*** както показват примерите: *Зъ вичѐръ* ***опъ̀ржуъм*** *пипѐркъ с у̀рдъ.* Зарово, Солунско // *За вечѐра ке* ***пръ̀жим*** *йàйца, дру̀го не знàм што.* Самоковско. Оттук се налага изводът, че ***пъ̀ржа*** и ***опъ̀ржа*** образуват също видова двойка. По този начин всяка префигирана форма може да бъде проверена.

4. Повечето префигирани производни са развили вторични имперфективи. При вторичната имперфективация се наблюдава разнообразие от наставки и стари вокални и консонантни редувания.

5. Старото словобразуване на каузатив чрез суфикс и кореново редуване се усеща (варнти от вѣрѣти), но истинска причинителност се изразява основно чрез префикс от *вра – завѝрам*.

NOTES / БЕЛЕЖНИ

[1] Представянето на глаголите е по видови двойки, но както в БДКР, така и тук глаголи с наставки -*увам*, -*уем* и пр. от същата глаголна основа се включват в основната речниковата статия.

[2] Навсякъде в текста НД са според монографията на К. Иванова *Начини на глаголното действие в съвременния български език* (вж. Иванова/Ivanova 1974).

ЛИТЕРАТУРА

Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. II. Морфология*. София, Издателство на Българската академия на науките.

Граматика 1993: *Граматика на старобългарския език. Фонетика, морфология, синтаксис*. София, Издателство на Българската академия на науките.

Зализняк, Микаэлян 2012: *Зализняк, А., Микаэлян, И.* О некоторых дискуссионных моментах аспектологической концепции Лоры Янды. – *Вопросы языкознания*, № 6, с. 48–65.

Иванова 1966: *Иванова, К.* Десемантизация на глаголните представки в съвременния български книжовен език. София, Издателство на Българската академия на науките.

Иванова 1974: *Иванова, К.* Начини на глаголното действие в съвременния български език. София, Издателство на Българската академия на науките.

Керемидчиева, Котева, Кочева 2023: *Керемидчиева, Сл., М. Котева, А. Кочева*. Езикът на българската кухня (монография). София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“.

Котева 2021: *Котева, М.* Названия, свързани с храните и тяхното приготвяне в българските диалекти. София, Диомира.

Кронгауз 1998: *Кронгауз, М. А.* Приставки и глаголы в русском языке. Москва, Школа „Языки русской культуры“.

Лилов 1964: *Лилов, М.* Семантичен развой на представка по- в българския език. – *Известия на Института за български език*, кн. X, с. 65–157.

Маслов 1948/2004: *Маслов, Ю. С.* Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке. – В: *Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание*. Москва, Издательство „Языки славянской культуры“.

Маслов 1981/2004: *Маслов, Ю. С.* Функциональная полнота и морфологическая регулярност видовой парадигме. – В: *Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание*. Москва, Издательство „Языки славянской культуры“.

Мирчев 1934: *Мирчев, К.* Стари и нови iterativa в източномакедонските говори. – *Списание на Българската академия на науките,* кн. 50, с. 197–222.

Първанов 2008: *Първанов, К.* Префиксната перфективация в историята на българския език. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

СтбР 1999, 2009: *Старобългарски речник.* Т. 1. Ѧ – Ѩ (1999). София, Издателство „Валентин Траянов“; Т. 2. Ѻ – ѵ (2009). София, Издателство „Валентин Траянов“.

Фасмер 1987 III: *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка. Т. 3. Москва, Прогресс, с. 95–96.

Фучеджиева 2022: *Фучеджиева, К.* За произхода на *хра̀ски* ‘малки, недозрели зелчета, паберки по полето’ (изследване с помощта на семантични паралели). – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. София, Издателство на Българската академия на науките „Проф. Марин Дринов“.

Янда 2012: *Янда, Л.* Русские приставки как система глагольных квалификаторов. – *Вопросы языкознания*, № 6, с. 3–47.

Koeva 2022: *Koeva, S.* Multilingual Culinary Lexicon. – *Balkansko ezikoznanie/Linguistique balkanique,* vol. 61, pp. 21–36.

Koeva 2025: *Koeva, S. Bulgarian culinary verbs: grammatical aspect and situation types.* – In: *Доклади от Международната научна конференция по случай 90-годишнината от рождението на проф. д-р Иван Кочев „Книжовният език и диалектите – исторически и съвременни аспекти“* (под печат).

Vey 1952: *Vey, M.* Les preverbes 'vides' en tcheque modern. – *Revue des études slaves*, vol. 29, pp. 82–107.

REFERENCES

Gramatika 1983: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. I. Morfologiya*. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Gramatika 1993: *Gramatika na starobalgarskiya ezik. Fonetika, morfologiya, sintaksis*. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Fuchedzhieva 2022: *Fuchedzhieva, K.* Za proizhoda na hràski 'malki, nedozreli zelcheta, paberki po poleto' (izsledvane s pomoshtta na semantichni paraleli). – In*: Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik "Prof. Lyubomir Andreychin"*. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite "Prof. Marin Drinov".

Ianda 2012: *Ianda, L.* Russkie pristavki kak sistema glagol'nykh kvalifikatorov. – *Voprosy iazykoznaniia*, N 6, s. 3–47.

Ivanova 1966: *Ivanova, K.* Desemantizatsiya na glagolnite predstavki v savremenniya balgarski knizhoven ezik. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Ivanova 1974: *Ivanova, K.* Nachini na glagolnoto deystvie v savremenniya balgarski ezik. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.

Keremidchieva, Koteva, Kocheva 2023: *Keremidchieva, Sl., M. Koteva, A. Kocheva*. Ezikat na balgarskata kuhnya. Sofia, Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite "Prof. Marin Drinov".

Koeva 2022: *Koeva, S.* Multilingual Culinary Lexicon. – *Balkansko ezikoznanie/Linguistique balkanique*, vol. 61, pp. 21–36.

Koeva 2025: *Koeva, S.* Bulgarian culinary verbs: grammatical aspect and situation types. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsiya po sluchay 90-godishninata ot rozhdenieto na prof. d-r Ivan Kochev "Knizhovniyat ezik i dialektite – istoricheski i savremenni aspekti"* (in print).

Koteva 2021: *Koteva, M.* Nazvaniya, svarzani s hranite i tyahnoto prigotvyane v balgarskite dialekti. Sofia, Diomira.

Krongauz 1998: *Krongauz, M. A.* Pristavki i glagoly v russkom iazyke. Moskva, Shkola "Iazyki russkoi kul'tury".

Lilov 1964: *Lilov, M.* Semantichen razvoy na predstavka po- v balgarskiya ezik. – *Iżvestiya na Instituta za balgarski ezik*, kn. X, s. 65–157.

Maslov 1948/2004: *Maslov. Yu. S.* Vid i leksicheskoe znachenie glagola v sovremennom russkom literaturnom iazyke. – In: *Izbrannye trudy. Aspektologiia. Obshtee iazykoznanie*. Moskva. Izdatel'stvo "Iazyki slavianskoi kul'tury".

Maslov 1981/2004: *Maslov. Yu. S.* Funktsionalnaia polnota i morfologicheskaia reguliarnost' vidovoi paradigme. Izbrannye trudy. Aspektologiia. Obshchee iazykoznanie. Moskva. Izdatel'stvo "Iazyki slavianskoi kul'tury".

Mirchev 1934: *Mirchev, K.* Stari i novi iterativa v iztochnomakedonskite govori. – *Spisanie na Balgarskata akademiya na naukite*, kn 50, s. 197–222.

Parvanov 2008: *Parvanov, K.* Prefiksnata perfektivatsiya v istoriyata na balgarskiya ezik. Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski".

StbR 1999, 2009: Starobalgarski rechnik. T. 1. Ѧ – Ѩ (1999). Sofia, Izdatelstvo "Valentin Trayanov"; T. 2. Ѻ – ѵ (2009). Sofia, Izdatelstvo "Valentin Trayanov".

Vasmer 1987 III: *Vasmer, M.* Etimologicheskii slovar' russkogo iazyka. T. 3. Moskva, Progress, s. 95–96.

Vey 1952: *Vey. M.* Les preverbes 'vides' en tcheque modern. – In: *Revue des études slaves*, vol. 29, pp. 82–107.

Zalizniak, Mikaelian 2012: *Zalizniak, A., I. Mikaelian.* O nekotorykh diskussionnykh momentakh aspektologicheskoi kontseptsii Lory Iandy. – *Voprosy iazykoznaniia*, N 6, s. 48–65.

✉ *Доц. д-р Кирил Кирилов*
Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин"
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход" 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Dr. Kiril Kirilov*
Department of Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia Bulgaria